

חינוך לחיים

עלון תולדות

יש בני אדם שמתנות ותמריצים מעודדים אותם להמשיך אך יש שדווקא שהמאבק נותן להם כח כי יצר הניצחונות ממריץ אותם לפעול ביתר שאת.

נאמר בפרשתינו ויתרוצצו הבנים בקרבה והסביר רשי שרבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס, וכשעוברת על פתח עוז עשיו מפרכס לצאת. שואל בעל השפתי חיים הרי נאמר במלאכי הלוא אח עשיו ליעקב... ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי ויש להבין הלא יעקב נולד טהור מרחם והשתוקק לתורתם של שם ועבר עוד בהיותו ברחם אימו, ואילו עשו השתוקק לצאת לבית עוז אם כן מדוע מוגדר הוא כרשע הרי לכאורה זה לא היה תלוי בבחירתו?? ואותו דבר לענן היותו שופך דמים הרי נאמר ויצא הראשון אדמוני והסביר רשי סימן שיהיה שופך דמים, אם כן היה בו כבר סימן שיהיה שופך דמים ומה הטענה כלפיו? הלוא אפילו צורתו החיצונית מורה על תכונות הרעה??

מיישב השפתי חיים האדם נולד בעל תכונות שונות לפי מזלו כדברי הגמ בשבת קנו שאדם שנולד במזל מאדים יהיה שוחט או מוהל או רוצח. כלומר באישיותו יש נטיה לאכזריות הנובעת ממשיכותו הטבעית לדם, אלא שיש לו אפשרות להשתמש בתכונה זו לאפיקים חיוביים ויכול להשתמש בתכונותיו לדברים שליליים.

גם אדם שנולד במזל רע אין פירושו שהוא מוכרח להיות רע, אלא הבחירה ביד האדם לנווט את מזלו לדרך שירצה להיות צדיק או רשע. כמו הגמ שמזלו רואים שיהא שופך דמים אך בבחירתו יכול לבחור אחד מהג או מוהל שזה צדיק שעושה מצוות עשה או שוחט שזה בינוני לא מצווה ולא עבירה או ליסטים רשע ששופך דמים כמשמעו; ידוע הגמ בנידה שמלאך מכריז קודם שנולד אם יהיה עני או עשיר אבל צדיק או רשע לא מכריז כי זה נתון ותלוי בבחירת האדם. אדם יכול להיות רשע מתוך ניסיון העושר ומאידך יכול לנצל את עושרו להיטיב ולהיות טוב; גם מי שנולד במזל שנסיבותיו מובילות להיות צדיק עדיין יכול לנצל תכונות אלו גם לרע. הגאון מבאר על דוד המלך שנאמר עליו והוא אדמוני, מזלו היה מאדים וטבעו היה קשה מאוד, טבע של אכזריות ולכך באמת טעה שמואל בעת שראה את קלסתר פניו, כי ראה את טבעו והיה סבור שטבעו כטבע עשיו. והוא בכל זאת העביר על מידותיו בכל. דוד נלחם כנגד טבעו בהעברתו על מידותיו ולכן אומנם היה שתי מקומות שלא הצליח, ה מחל לו דוד בשתיים ועלתה לו

עפז מסביר הגאון את הפס המפורסם חנוך לנער על פי דרכו ונצטט את לשונו: דרך מזלו וטבעו כן תחנכהו לעשות מצוות, ואז גם כשיזקין לא יסור ממנה, אבל כאשר תעבריהו על מזלו, עתה ישמעו לך מיראתו אותך, אבל אחר כך, בעת יוסר עולך מעל צווארו, יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבור מזלו – אי אפשר לחנך נער נגד תכונותיו ולהתעלם מטבעו וממזלו, גם אם עכשיו הוא תחת שלטון, כשיזקין לא יוכל לעמוד במשימות המנוגדות לטבעו, ולכן צריך לחנכו בהתאם לטבע הנקבע על פי מזלו, ואז גם כי יזקין לא יסור ממנו.

עפז מובן על עשיו, אומנם היותו אדמוני ומשיכתו לעוז כבר בבטן אימו זה ממאפני אישיותו אך בידו היה לנ תבם לאפיקים חיוביים. יכל לנתב לעבודת האלוקים ולהקרבת קורבנות אמת בדרך התורה וכד ולכן הטענה היא עליו!!! ולדברנו אם היה עושה כך היה עולה בדרגותיו על יעקב אבינו כי נקודת המוצא של יעקב היתה מתוך מידות טובות וכלים טובים ואילו עשו אם היה מתעלה, הרי זה התעלות מתוך מידות קשות. וזה גם הסיבה לשאלה הידוע מדוע יצחק אהב את עשיו יותר מיעקב, כי רצה לעודדו להתעלות מדרגתו למרות תכונותיו הרעות, ואז צדקותו היתה גדולה משל יעקב אבינו!!! ומדוע סביבתו הטבעית החיובית שבה נולד עשיו לא השפיעה עליו וגרמה לשינוי דרכו? כאן אומר השפתי חיים חידוש גדול שפתחנו בו, לעיתים קשה יותר לחיות בסביבה טובה שבה כוחות טובים ועי כך להבנות במדרגות הקדושה מאשר סביבה הפוכה. ומדוע? כי כשאדם מחליט על הליכה בדרך המנוגדת להלך רוח של הסביבה מתרחש אצלו דרבון הניגוד או קושי כתמריץ אמנם הדרך מורכבת וקשה אך יש בה יתרון גדול, כי הקושי מעניק תחושת עצמאיות, האדם חש ייחודי, וכך מקבל כוחות להתמודדות. כי כשאדם נמצא בין אנשים גדולים וצדיקים הוא עלול לחוש שהוא מהווה צל סתמי במשפחה, ובה הוא מיוחד יותר מהם. סביבה רוחנית חיובית לא מחייבת בהכרח התעלות והתקדמות!!! נראה אולי שהרעיון זה סותר לסיפור הידוע של רבי יוסי בן קסמא באבות שאמר איני דר אלא במקום תורה כי אכן מקום תורה ומשפחה של עז בדי ה יוצרים אקלים רוחני חיובי, אך רצונו לומר שיש לכל אדם לפלס לעצמו דרך אישית לבנייה עצמית בעבודת ה ולהתמודד עם קשייו בעזרת הכוחות שחנן אותו הקבה ולא לנוח על זרי הדפנה מכוח סביבתו החיובית או לא להשקיע כלל כחי בסביבה לא טובה!!!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת תולדות

"ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי..." כתב רש"י: כשהייתה רבקה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר- יעקב רץ ומפרכס לצאת. וכשהייתה עוברת על פתחי עבודת אלילים- עשיו מפרכס לצאת. כתוב בגמרא במסכת נדה דף ל ע"ב: דרש רבי שמלאי: למה הוולד דומה במצי אמו? לפנקס שמקופל ומונה, ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על שתי ארכובותיו... וראשו מונח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח... ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו... ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים... ומלמדים אותו כל התורה כולה... וכיוון שבא לאוויר העולם בא מלאך וסטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה... וצריך להבין: מדוע מלמדים אותו את כל התורה כולה אם אחר כך משכחים אותה ממנו? מהי הסיבה שלא משאירים את התינוק עם כל מה שלימדו המלאך? ועוד- למה רצה יעקב אבינו לצאת, הרי לא חסרו לו דברי תורה, שהרי המלאך היה מלמדו? שלמה המלך אומר "נפש עמל עמלה לו כי אכופ עליו פיהו" (משלי ט"ז, כ"ו) וכתב הגאון מוילנא דבר מופלא: "היינו שלומדים לאדם בבטן אמו כל התורה מה שיהיה ביכולת האדם להשיגה כל ימי עמדו בזה העולם, וזהו כי לכך נוצרת. וזה שאמר יגעת ומצאת תא מין, כי מה שהיה ואבד יוכל להמצא, וזהו שנאמר: נפש עמל עמלה לו כי אכופ עליו פיהו, כלומר פיהו שלמד כל התורה קודם בואו לאויר העולם - הוא מכיפו (מלשון כפיה) ומכריחו שיעמול במעשים טובים הרבה, כי צריך לעשות הרבה יותר מלימודו, כמו שאמרו יותר מלימודך עשה, כל הלומד תורה ואינו מקיימה וכו, ועוד שפיהו מכריחו למצוא אבידתו". האדם לומד בבטן אמו את כל התורה כולה, כדי שיוכל אחר כך לגלות את התורה בעולם, אם כן מדוע המלאך משכח ממנו את התורה? כדי שיוכל לעמול על הדבר, כי התורה נקנית בעמל.

ולפי זה מובן מדוע רצה יעקב אבינו לצאת... ליעקב אבינו היה חסר "עמל התורה"... במצי אמו היו אלו דברי תורה בלי עמל, ולכן הוא רצה לצאת... בשביל הלימוד לבד לא צריך לצאת לאוויר העולם כי גם במצי אמו העובר לומד, עיקר התפקיד שלנו הוא העמל והגיעה שמכוחם התורה נקנית לאדם בקניין ממשי.

ובספר "מעלות התורה" של ר אברהם, אחיו של הגר"א מובא שהגר"א שאל: מה תועלת יש במה שמלמדים את העובר ואחר כך משכחין אותו? ותיירץ הגר"א: אנו אומרים בתפילה ותן חלקנו בתורתך. מה הכוונה "חלקנו"? מסביר האלשיך הקדוש: לפי שכל הנשמות עמדו על הר סיני וקיבלו כל אחד חלקו בתורה. ואנחנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו את החלק שלנו - החלק המיוחד לנו. ולפי זה מובן מה שאמרו בגמרא מגילה ו ע"א יגעתי ומצאתי - תאמין. מהו לשון "מצאתי"? כמוצא אבידה. ומדוע זה נחשב כמוצא אבידה? לפי שהוא חלקו... ולפי זה מובן: אם לא היו מלמדים אותו במצי אמו, איך יכול למצוא על ידי יגיעתו, ואם לא היה שוכח לא היה צריך ליגע, ואם כן בטל שר וכו'. ולכן מלמדים אותו חלק תורתו במצי אמו. ו"מלמדין אותו כל התורה" הכוונה - מה שנוגע לחלק נשמתו. ובצאתו לאוויר העולם הוא נשכח ממנו ואחר כך על ידי יגיעתו - מוצא אבידתו.

עולם הפוך ראיתי - הגמרא (פסחים נ ע"א) מביאה מעשה: רבי יוסף בנו של רבי יהושע בן לוי חלה ונפטר. לאחר פטירתו הוא חזר לתחיה. כשחזר לתחיה - שאל אותו אביו: מה ראית? ענה לו: עולם הפוך ראיתי, עליונים- למטה, ותחתונים - למעלה. אמר לו אביו: בני, עולם ברור ראיתי! וצריך להבין: הרי מדובר כאן על תנאים ואמוראים, שאף בהיותם כאן בעולם הזה - ראו הכל בראיה ברורה ואמיתית ברוח הקודש, ואם כן, איך יתכן שראה ר יוסף בעולם הזה ההפך מהאמת? ביאר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל הנה למשל כשאחד שהיה בחיי חיותו גאון עולם מגיע לשמים לאחר מאה ועשרים ועומד לפני ב"ד של מעלה, שואלים אותו: "עסקת בתורה?", והוא עונה: "הן". והנה, אם ישאלו אותו: "כמה עולם הבא אתה חושב שמגיע לך?", הוא בודאי יענה: "לי? כמה שרק אתם יכולים לתת - מגיע לי... והרי אני למדתי את כל התורה כולה, חידשתי אלפי מערכות של חידושי תורה, מסרתי שיעורים לאלפי תלמידים, השבתי תשובות לכל קצווי ארץ, בשביל כל זה ודאי מגיע לי איזה עולם הבא גדול...". אך אז יענו בשמים ויאמרו לו: "אכן, אתה צודק, אילו אתה היית לומד את כל התורה, אילו אתה היית מחדש את חידושי התורה ומוסר את השיעורים - באמת היה מגיע לך עולם הבא מלוא חופניים... אך הבה ונבדוק מה באמת שלך - ומה אנחנו נתנו לך... את הזיכרון - הרי אנחנו נתנו לך... את כישרון ההבעה בפה ובכתב - אנחנו נתנו לך... את הישיבה, הכבוד והרבנות וכו - אנחנו נתנו לך... מה, אם כן, נתת אתה? על מה מגיע לך עולם הבא?". הדבר היחיד שאדם יכול לתת - זה הצער, הסבל ומסירות הנפש!! ועל זה - ורק על זה - מגיע לו עולם הבא! וכפי שכתוב במשנה אבות פרק ה משנה כ"ב "בן הא הא אומר: לפום צערא אגרא". המודד לשכר המגיע לאדם בעולם הבא - הוא אך ורק הצער. לפי הצער - יהיה השכר!!

לפי זה - אפילו אם אדם לא השיג הרבה תורה - אין לכך כל משמעות באשר לשאלה כמה שכר יינתן לו. מידת השכר בעולם הבא נקבעת אך ורק לפי העמל והיזע שהוא השקיע. זהו, אם כן, אף ביאור דבריו של ר יוסף בנו של רבי יהושע בן לוי, שסיפר שראה: "עליונים למטה", כי אותם עליונים באמת היו בעולם הזה צדיקים אמיתיים, גאוני עולם ותלמידי חכמים, ולפיכך התייחס אליהם ר יוסף כ"עליונים" - ובכל אופן בעולם הבא הם היו למטה - כי לא השקיעו הרבה מעצמם!! לעומתם אלו שלא היה להם כישרון גדול, ולפיכך באמת לא הגיע בעולם הזה לדרגות גבוהות כל כך, אבל השקיעו את תמצית דמם בכדי ללמוד וללמד - אותם "תחתונים" - היו "למעלה"!! כי שם הכל נמדד "לפום צערא אגרא"! כאן, בעולם הזה המבט הוא על התוצאה, אך בשמים המבט הוא על העבודה והמאמץ! לדוגמא: שני בחורים יושבים בישיבה, אחד כשרוני - מבין את הגמרא מיד ובקלות, ולעומתו, חברו אינו כשרוני כל כך - הוא צריך להתאמץ במשך זמן רב עד שהוא מגיע להבנה ברורה של אותה גמרא. ובכן, אם נבחן את הדברים במבחן התוצאה - הרי שהמוכשר הצליח יותר מחבירו שאינו כשרוני. אולם, אם קנה המידה יהיה מידת העמל והיזע - הרי ברור כי דווקא שאינו כשרוני הצליח יותר, ומעלתו הרוחנית באמת גבוהה יותר.

כתוב במשנה בפרקי אבות "הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה - אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת". כתוב ה"תפארת ישראל" שיצירתך בזיכרון וחיידוד השכליות מחברך, גרמה לך שגדלת בחכמה, ולא עמלך. ואפשר שחברך לפי שיעור מיעוט הכנתם, עמלו והשיגו לפי שיעור יותר ממך, ושכרם גדול משכרך".

העמל מוליד את האדם - מלשון הפסוק באיוב: "אדם לעמל יולד" מדייק הרמח"ל, שהפסוק אינו בא רק לבאר את התכלית שבעבורה נברא האדם, שא"כ היה צריך לומר: "אדם לעמל נולד", אלא בפסוק גם נכלל, שהעמל מוליד את האדם עצמו ומגביה את שיעור קומתו. וזה בעצם פרשת השבוע... עשיו-עשיו. נולד עשיו, רוצה שדברים יקרו מהר בלי עמל והשקעה. יעקב- מלשון עקביות- זה העמל, ההשקעה, הדרך.

בזכות התפילות - "עמלנו" - אלו הבנים... ואכן, אנו עושים מאמצים רבים בכדי לחנך את ילדנו בדרך הטובה ביותר. אנו משקיעים משאבים רבים ומשתדלים לעשות ולתת להם את הכי טוב. אך זאת עלינו לזכור: על הילדים צריך להתפלל, עוד תפילות ועוד תפילות...

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com